Sri Sharada Peetham, Sringeri
MANUSCRIPT PRESERVATION CENTRE

A/C. NO.	NEW	238	OLD	216
FOLIO	145			

TITLE

1. औदीच्यप्रकरणम् ।
2. स्वामित्वविचारः ।
3. अन्वितविचारः ।

सामग्रीविचारप्रारंभः॥

मु॰ख॰

१

॥श्रीगणेशाय नमः॥ ॥समानविषये एकदा लौकिकप्रत्यक्षसामग्रीसत्त्वेऽनुमिति
सामग्रीसत्त्वे प्रत्यक्षमेवोत्पद्यते तदनंतरं साक्षात्करोमीत्यनुव्यवसायस्यानुभव
सिद्धत्वादिति तदाऽनुमित्युत्पादनिर्वाहार्थं समानविषयेऽनुमितिसामग्र्याः प्रतिबंधकत्वक
ल्पनीयं ।अथानुमितिलौकिकप्रत्यक्षसामग्र्योः केन रूपेण प्रतिबध्यप्रतिबंधकभावः। न तावदनु
मितित्वेन प्रतिबध्यता लौकिकप्रत्यक्षसामग्रीत्वेन प्रतिबंधकता भिन्नविषयेऽनुमितिसामग्री
लौकिकप्रत्य[illegible]ग्र्याः सत्त्वेऽनु[illegible]यात्तद्व्यभिचारात्।ऽ वसमानविषयकानुमि
तित्वसमानविषयकलौकिकप्रत्यक्षसामग्रीत्वाभ्यां प्रतिबध्यप्रतिबंधकभावः कल्पनीयः पर्वत[illegible]
समानविषयत्वस्य [illegible]नुमित्या[illegible]प्रसिद्धत्वादिति चेन्न। पर्वतो [illegible]यकवह्निविधेयकसंयोगसंसर्गकानुमि
तिं प्रति पर्वतविशेष्यक वन्हिप्रकारक[illegible]प्रकारकलौकिकप्रत्यक्षसामग्रीत्वादिना[illegible]
व्यतिरिक्ते व प्रतिबध्यप्रतिबंधकभावः कल्पनीयः। अत्र लौकिकप्रत्यक्षसामग्रीकाले वन्हेमा

पर्वतो धूमवानित्यादिज्ञानस्य [illegible] प्रत्यायप्रतिबध्यतावच्छेदककोटौ प्रकारत्वाविर्हे[illegible] यदि
धूयतन्निवेशः कृतः तन्न पर्वतो वह्निमानिति लौकिकप्रत्यक्षसामग्रीवस्य पर्वतो वह्निमानिति लौकिकप्रत्य
क्षोत्पादककारणकलापस्य [illegible] तदा न रूपेण प्रतिबंधकत्व पर्वतो व[illegible]मानिति लौ[illegible]किकप्रत्यक्षसामग्री
तपर्वतो वह्नि[illegible] मित्याप[illegible] इदानीं [illegible] गतचक्षुःसंयोगात्सत्वेन तत्कुसंयोगादेरप्यस
त्वेन [illegible] रणसमूहस्य तत्रासत्वात् [illegible] तिवाच्यं [illegible] तत्तिवसंब
धेन पर्वतचक्षुःसंयोगविशेषण [illegible] क्रियतिचक्षुःसंयोगादेरेव [illegible] इति
लौकिकप्रत्यक्ष[illegible] पदार्थवात् न तु तथाऽवच्छेदक[illegible] तेन संबंधेन प[illegible] तो
चक्षुःसंयोगविशि[illegible] चक्षुःसंयोगत्वादिना प्रतिबंधकत्वे [illegible]
संयोगा[illegible] चक्षुःसं[illegible]गः वन्हेश्चिप[illegible]वच्छेद
कावयवावच्छेदेन चक्षुःसंयोगस्तदा पर्वतो वह्निमानित्यनुमिनुयात्

ला० पादापत्तिः ।नन्विष्टापत्तिः ।तथाच पर्वतवन्हिवन्हिसंयोगेस्वावछेदकावछेद्यत्व

२ संबंधेन चक्षुःसंयोगासत्वात् ।तस्यप्रत्यक्षानुदयेन पर्वतवन्हिसंयोगविषयक

पर्वतोवन्हिमानित्यनुमितेरतिरिक्तविषयकत्वेन भिन्नविषयेऽनुमितिसा

मग्र्याः बलवत्वात्तदाऽनुमिते चोत्पत्त्यात तदनुत्पादे दृशपतेरशक्यत्वा

दिति ।मैवं ।स्वावछेदकावछिन्नसंयोगाभिन्नवन्हित्वावछिन्नपर्वतसंयो

गावछेदकावछिन्नत्वसंबंधेन पर्वतत्वचक्षुःसंयोगाभिन्नएव वन्हि

चक्षुःसंयोगत्वादिनैव प्रतिबंधकत्वं तथाविधानुमितिं प्रति

कल्पनीयमतो नोक्तानुपपत्तिः न च तथापि नोक्तानुपपत्तिः ।।

न च यद्यपि यत्रैकपुरुषस्य पर्वते चक्षुःसंयोगः पुरुषांतरस्य वन्हौ चक्षुःसंयोगो वान्हिव्या
प्य ... भवान्पर्वत इति परामर्शादिघटितानुमितिसामग्रीवतः पुरुषांतरस्य पर्वतो वन्हि
मानित्यनुत्पादापत्तिः तदा पदर्शितसंबंधेन पुरुषांतरीयपर्वतचक्षुःसंयोगाविशि
ष्टवन्हिचक्षुःसंयोगसत्वादिति वाच्यं । स्वाश्रयवृत्तित्वरूपस्वसामानाधिकरण्यउप
दर्शितपरंपरासंबंधेन पर्वतचक्षुःसंयोगवैशिष्ट्यं वन्हिचक्षुःसंयोगनिवेशनीयं
सामानाधिकरण्यघटकीभूतस्वाश्रयत्वं स्वाश्रयीभूतचक्षुःसंयुक्तमनोऽन्यःप्रतियोगि
कायजातीयसंयोगसंबंधेन याह्यं । एवं तद्घटकीभूतवृत्तित्वमपि स्वाश्रयीभूतचक्षुः
संयुक्तमनःप्रतियोगिकविजातीयसंयोगसंबंधेन याह्यं । उपदर्शितस्यत्वेन्वसा
मानाधिकरण्यसंबंधेन पुरुषांतरीयवन्हिचक्षुःसंयोगेऽन्यपुरुषीयपर्वतचक्षुः

मु० वा०

२ संयोगवैशिष्ट्यविरहान्नोक्तानुपपत्तिः। अत्र प्रतिबध्यतावछेदकः संबंधः समवायः प्रति
बंधकतावछेदकसंबंधः स्वाश्रयीभूतचक्षुःप्रतियोगिकविजातीयसंयोगः। ननु प्र
तिबध्यतावछेदकसंबंधो विधेयताप्र संयुक्तमनः प्रतिबंधकतावछेदकसंबंधः
समवाय इति वाच्यं। तस्य एकपुरुषस्य तथाविधलौकिकप्रत्यक्षसामग्रीसत्वे पुरुषां
तरस्य तथाविधानुमित्यनुत्पाद आपत्तिवारणाय तत्तत्पुरुषीयत्वं निवेश्य कार्यकारण
भावकल्पने महागौरवात्। वस्तुतस्तु। प्रकृते प्रतिबध्यतावछेदकसंबंधः समवा
यः प्रतिबंधकतावछेदकसंबंधोऽपि समवायः। न च पर्वतचक्षुःसंयोगविशिष्टवह्नि
चक्षुःसंयोगादेः पर्वतो वह्निमानिति लौकिकप्रत्यक्षसामग्रीतया तस्याः सम
वायसंबंधेनात्मन्यसत्वात्। तादृशसामग्रीकालेऽपि आत्मनि समवायसंबंधेन

पर्वतोवन्हिमानित्यमित्यापत्तिरितिवाच्यं। पर्वतेचक्षुःसंयोगविशिष्टवन्हिचक्षुःसंयोगविशि
ष्टआत्ममनःसंयोगस्यप्रकृतेपर्वतोवन्हिमानितिलौकिकप्रत्यक्षसामग्रीपदार्थत्वात्। पर्वतो
वन्हिमानितिलौकिकप्रत्यक्षसामग्रीकालेतथाविधसामग्र्याःसमवायसंबंधेनात्मनि
सत्वात्तदानीमनुमित्यापत्तिः। नचात्ममनःसंयोगस्यलौकिकप्रत्यक्षहेतुत्वेनकथं
तथाविधलौकिकप्रत्यक्षजन्य:। चक्षुःसंयोगविशिष्टात्ममनःसंयोगादेःप्रत्य
क्षसामग्रीत्वमितिवाच्यंसामान्यतोजन्यज्ञानत्वावच्छिन्नंप्रतिआत्ममनःसंयोगस्यास
मवायिकारणतयात्ममनःसंयोगस्यापिलौकिकप्रत्यक्षसामग्रीहेतुत्वंनिराबाध
मेव। अथपर्वतोवन्हिमानितिलौकिकप्रत्यक्षसामग्रीसत्वेपयनुमितिसामग्रीस
त्वेपर्वतोवन्हिमानित्यनुमितिसामग्रीसत्वेपर्वतोवन्हिमानित्यनुमित्यनुपपत्तिः

स॰ त्था॰ ननु व्याप्तिः । भिन्नविषये ऽनुमितिसामग्र्याः बलवत्त्वात् [illegible] प्रत्यक्ष [illegible] सत्त्वाद्वह्नि पर्व [illegible]
[illegible] विषयकसमूहालंबनानुमि [illegible] ः थकाले न [illegible] रस्य [illegible] न पर्वतो
वह्निमानित्यनुमि [illegible] तिसिद्धा [illegible] पयकानुमितिसामग्र्याभावादिति [illegible] पर्व [illegible]
मानिति लौकिकप्रत्य [illegible] सामग्र्याः प्रतिबंधकत्वं कल्पनीयमिति नानुपपत्तिरिति [illegible]
भिन्नविषये [illegible] तिसामग्र्याः बलवत्त्वात् वह्न्यादि प्रत्यक्षसामग्री पर्वतानुमितिसामग्र्याः प्र
तिबंधकत्वमावश्यकं । एवं सति च लौकिकप्रत्यक्षसामग्रीकालेन पर्वतानुमिति
सामग्रीकाले [illegible] वह्निः प्रत्यक्षसामग्रीकाले वह्निप्रत्यक्ष [illegible] र्थं भिन्नविषयकानु
मितिसामग्रीप्रतिबंधकतावच्छेदकस्य [illegible] विषयकलौकिकप्रत्यक्ष [illegible] सामग्र्याः
उत्तेजकत्वमावश्यकं [illegible] लौकिकप्रत्यक्षसामग्रीतरनुमितिसामग्रीव

न्हिलौकिकप्रत्यक्षसामग्रीतदनुमितिसामग्र्योश्चतदाभिन्नविषयकानुमितिसामग्र्यभावविं
शिष्टवन्हिलौकि[illegible]प्रत्यक्षसामग्रीसत्वात् पर्वतोवन्हिमानित्यनुमित्यापत्तेः समानवि
षयकलौकिकप्रत्यक्षसामग्र्यभावविशिष्टा[illegible]नुमितिसामग्र्यभावसत्वात्सर्वतो
वन्हिमानितिप्रत्यक्षापत्तिश्चानन्वेष्टापत्तिरितिवाच्यं । एकदाज्ञानद्वययौगपद्यासम
भवात् । न च पर्वतो[illegible]मानितिलौकिकप्रत्यक्षसामग्रीप्रतिबंधकतायांसमानवि
षयकलौकिकप्रत्यक्षसामग्र्यभावविशिष्टाभिन्नविषयकानुमितिसामग्र्याः उत्तेज
कत्वस्वीकरणीयमितिवाच्यं । अनवस्थाप्रसंगात् । तुल्ययुक्त्यासमानविषयप्रत्यक्षसा
मग्र्यभावविशिष्टाभिन्नविषयकानुमितिसा[illegible]भावस्य निवेशानौचित्यादिति चेत् मैवं । सा
मग्रीनतु[illegible]ज्ञानद्वययौगपद्यापत्तिभयेन पर्वतोवन्हिमानिति

त्त्वा०। लौकिकप्रत्यक्षसामग्रीप्रतिबंधकतावच्छेदककोटौ ...विषयकानुमितिसामग्र्याः
समानविषयकप्रत्यक्षसामग्र्याश्चविशेषणयोरभावोनिवेशनीयस्तेनतुसमानवि ष
यकप्रत्यक्षसामग्र्यामपिभिन्नविषयकानुमितिसामग्र्यासत्त्वेनिवेशः प्रयोजना
भावात् नयावत्तत्त्वैवाभ्यामाभ्यामनवस्थाप्रसंगः। वस्तुतस्तु पर्वतोवन्हिमानिति
लौकिकप्रत्यक्षसामग्रीकालीनघटानुमितिसामग्रीकालेवन्ह्यनुमित्यनभ्युपग
मेनवन्ह्याद्यनुमितिंप्रतिभिन्नविषयकानुमितिसामग्रीमनुतेजःकोरत्ययवन्हिलौ
किकप्रत्यक्षसामग्रीत्वेनैवप्रतिबंधकत्वंकल्प्यते। नेत्ववन्ह्यनुमित्युत्पत्तौबाधका
भावः ... त्वं। तथाविधलौकिकप्रत्यक्षसामग्र्याएवबाधकत्वादितिभावः।
वस्तुतस्तुलौकिकप्रत्यक्षसामग्रीकालेघटानुमितिसत्त्वेवन्ह्यनुमित्युत्पत्त

तत्र व्य[illegible]चारवारणाय वन्हिलौकिकप्रत्यक्षसामग्रीप्रतिबंध[illegible]दके[illegible]
वनुमित्सायाउत्तेजकत्वस्वीकरणीयं ननु पर्वतोद्देश्यकवान्हिविधेयकानुमितिमात्रे
अनुमित्साविरहविशिष्ट पर्वतो वान्हिमानिति लौकिकप्रत्यक्षसामग्रीत्वेन प्रतिबं
धकत्वे पर्वतो वान्हिमानिति लौकिकप्रत्यक्षसामग्रीसत्वे अनुमितिसामग्रीसत्वे पर्वता
नुमित्सासत्वे पर्वतो वान्हिमानित्यनुमित्यापत्तिः न च पर्वतोद्देश्यकवान्हिविधेय
कानुमित्सासत्वेनानुमित्सायाः तत्रोत्तेजकत्वं स्वीकरणीयमिति वाच्यं। घटानुमि
त्सायामपि पर्वतोद्देश्यकवान्हिविधेयकसमूहालंबनात्मकानुमि
तिविषयकत्वेन पर्वतोद्देश्यकवान्हिविधेयकानुमितिविषयकतया वान्हिलौ

किंच यस्य द्रव्यस्य यो कालो घटानुमित्सा सत्त्वे पर्वतो वह्निमानित्यनुमित्यापत्तेर्दुर्वारत्वा
दितिचेन्न। पर्वतत्वावच्छिन्नोद्देश्यकत्वप्रकारतानिरूपितवन्हिविधेयकत्वप्रकारताभि
न्नकिंचिद्विधेयकत्वप्रकारतानिरूपितानुमितिनिष्ठविशेष्यताशालीच्छात्वेनानुमि
त्सायाउत्तेजकत्वान्नदोषः। नन्वेवं तथापि घटप्रकारकानुमितिर्मे जायतामितीच्छासत्त्वे
वन्हिप्रत्यक्षसामग्रीसत्त्वे वन्ह्यनुमित्यापत्तिः। तादृशेच्छायाउक्तधर्मा क्रांतत्वेन तद्
वच्छिन्नाभावविशिष्टवन्हिलौकिकप्रत्यक्षसामग्र्यभावस्य तत्र सत्त्वादिति वाच्यं
पर्वतविशेष्यकत्वप्रकारता निरूपितावन्हिप्रकारकत्वप्रकारताभिन्न किंचित्प्र
कारकत्वप्रकारतानिरूपितत्वमपीच्छीयानुमितिनिष्ठविशेष्यतायां निवेश
नीयं। तथा च पर्वतोद्देश्यकवन्हिविधेयकानुमितिं प्रति पर्वतत्वावच्छिन्न

हेत्व[illegible]प्रकारतानिरूपितवह्निविधेयकप्रकारताशालिज्ञानं[illegible]
रूपितासत्तीया पर्वतविशेष्यकत्वप्रकारतानिरूपितवह्निप्रकारकप्रकारता[illegible]
प्रकारकत्वप्रकारता[illegible]नुमितित्वविशिष्ट[illegible]
किकप्रत्यक्षसामग्रीत्वेनैवप्रतिबंधकत्वं कल्पनीयं । एवं यादृशवह्निकधर्म[illegible]
च्छिन्नत्वेऽनुमितिरनुभवसिद्धा तदा तत्संप्रकारकीयानुमिति लिङ्गविषयक[illegible]
विशेषणांतरं सुधीभिर्विचिंतनीयं । न च तथापि ज्ञानं जायतामितीच्छा[illegible]
क्षसामग्रीकालेऽनुमितिसामग्रीतोऽनुमितिर्दुर्वारैवेति वाच्यं । अनुमिति[illegible]
त्वविशिष्टतायां प्रत्यक्षान्यत्वनिधर्मनिष्ठप्रकारतानिरूपितत्वस्यापि निवेशनी[illegible]

७

न्या०वा०

तथाचतादृशी [illegible] यत्रानुमितिनिष्ठविशेष्यतायांप्रत्यक्षसामग्रीनिष्ठ [illegible] धर्मप्रकारतानिरूपि
तत्वाभावात्तत्संग्रहः। यत्तु। उपदर्शितस्थलेज्ञानंजायतामितीच्छाबलादनुमि
तिवारणायानुमितिनिष्ठविशेष्यतायामनुमितिमात्रवृत्तिधर्मनिष्ठप्रकारता
निरूपितत्वंनिवेशनीयं। तथाचनोक्तदोषावकाशइतितन्न। तथासतिप्रत्यक्षज्ञा
न्यज्ञानंजायतामितीच्छासत्त्वेऽनुमित्यनुत्पादापत्तिर्दुर्वारैव। कोचित्तु। समान
विषयेप्रत्यक्ष [illegible] सामग्रीसत्त्वेऽनुमित्यापत्ति [illegible] वारणायानुमितिंप्रतिप्रत्यक्षसा
मग्र्याःप्रतिबंधकत्वेनकल्प्यते। [illegible] ऽनुमितिंप्रतिकार्यकालवृत्तितयाप्रत्य
क्षाभावस्यहेतुत्वंकल्प्यतेलाघवात्। [illegible] एवंचएतादृशाकार्यकारणभावक

त्वेन पर्वतो वह्निमानिति निर्णयत्वेनासिद्धेः प्रतिबंधकत्वं न कल्प्यते किंतु पर्व
तो वह्निमानित्यनुमित्सोत्तरं पर्वतो वह्निमानित्यनुमितिवारणाय पर्वतो वह्नि
मानित्यनुमितित्वेन प्रतिबंधकत्वं कल्प्यते ऽनुमितिं प्रति प्रत्यक्षसामग्र्यभाव
स्य कारणत्वकल्पने तु ऽविनश्यदवस्थप्रत्यक्षसामग्रीजन्यप्रत्यक्षोत्तरमनुमि
त्यापत्तिवा[illegible]णाया[illegible]मितिप्रत्यक्षादि[illegible]साधारणतया विधिनिर्णय
त्वेनैव प्रतिबंधकत्वं कल्प्यत इति ऽतदभावाप्रकारकत्वघटितनिर्णयत्वरू
पगुरुधर्मावच्छिन्ने ऽनुमि[illegible]प्रतिबंधकत्वकल्पनापेक्षया एवं प्रत्यक्षका
रणकलापात्मकतत्सामग्र्यभावत्वरूपगुरुधर्मे ऽनुमितिकारणतावच्छेद

रा॰वा॰ कत्वकल्पनापेक्षयेति वदंति । तन्न । पर्वतो वह्निमानित्यनुमितिं प्रति पर्वतो
वह्निमानिति प्रत्यक्षाभावस्य कार्यकालवृत्तितया हेतुत्वकल्पने पर्वतो वह्नि
मानिति प्रत्यक्षसामग्रीकाले परस्परप्रतिबंधादेकस्याः फलस्यानुत्पादेन त
दा प्रत्यक्षस्याप्यनुत्पादः । तत्र प्रत्यक्षाभावकूटकारणबलादनुमित्यापत्तिर्दुर्वा
रैवेति ध्येयं । अन्यथाऽनुपपत्त्या समानविषयकाऽनुमितिं प्रति प्रत्यक्षसा
मग्र्याः प्रतिबंधकत्वकल्पनमेवोचितं । एवं समानविषये प्रत्यक्षसामग्र्या
एव प्रतिबंधकत्वे प्रत्यक्षाभावस्य हेतुत्वे भावे च वह्निप्रत्यक्षं मम प्रमेत्यप्राप्त
क्षणकालीनाविनश्यदवस्थप्रत्यक्षसामग्र्युत्पादने वह्निप्रत्यक्षाद्वितीयक्षणे

अनुमितिसामग्रीतोऽनुमित्सुसत्तेष्यु । तत्र पूर्वक्षणे वन्हिप्रत्यक्षसत्वात् । नन्वेवं वन्ह्यनु
मितिं प्रतितया विधाप्रामाण्यग्रहाभावविशिष्टवन्हिप्रत्यक्षत्वेन प्रतिबंधकतया
नानुपपत्तिरिति वाच्यं । तथा सत्युपदर्शितस्थले प्रत्यक्षोत्पत्तिकाले वन्ह्यनुमि
त्यापत्तेः पूर्वोक्तत्वादिति । ननु समानविषये ऽनुमितिसामग्रीकाले प्रत्यक्षसामग्री स
त्वेऽनुमितसामत्वे सत्यां नरप त वन्हिप्रत्यक्षं जायतामिती छायां पर्वतो वन्हिमावि
[illegible] । नन्वेष्टापत्तिरिति वाच्यं । स्वभावतो बलवती या [illegible] ।हि
पंचकछात्तत्वे तस्यैवोत्पादनियमादिति चेन्न । पर्वतो दहनपक्व वन्हिविधं यत्रानु
मितिं प्रतितया विधप्रत्यक्षमान्यज्ञानत्वावच्छिन्नं प्रतिबन्धतया विधप्रत्यक्षे गौर

त्रिषु पर्वतो वह्निमानिति प्रत्यक्षसामग्र्या अपि प्रतिबंधकत्वांतरमनन्यगतिकतया कल्पनीयं । नन्वपूर्वोपदर्शितसामग्र्याः प्रतिबंधकतावच्छेदककोटौ ऽनुमित्सायां प्रत्यक्षेच्छाया अपि उत्तेजकत्वस्वीकारेणैक प्रतिबध्यप्रतिबंधकभावकल्पनेनोप पन्ने अनुपदर्शित प्रतिबध्यप्रतिबंधकभावांतरकल्पने गौरवमिति वाच्यं । तथा सति प्रत्यक्षेच्छाभावानुमित्सयोर्विशेष्यविशेषणभावे विनिगमनाविरहेणानंत प्रतिबध्यप्रतिबंधकभावकल्पनाबाहुल्यात् प्रतिबंधकतावच्छेदकगौरवाच्च तथाविधानुमित्सेतरपदेन ताविधप्रत्यक्षेच्छाविशिष्टप्रत्यक्षसामग्र्याः प्रतिबंधकत्वकल्पनमेवोचितमिति । प्रत्यक्षसामग्र्यां प्रत्यक्षेच्छावैशिष्ट्यं च स्वसामानाधि

कर्त्वेनसामानाधिकरण्यंस्वस्वसमवायिनिरूपितोपदर्शितपरंपरासंबंधावच्छिन्नव्
त्तिरूपं।अतोनेकपुरुषीयप्रत्य[illegible]कालेपुरुषांतरस्य प्रत्यक्षसामग्रीकालेऽनुमि
त्सावत्कालेऽनुमित्यनुपपत्तिः।प्रत्यक्षेच्छाविशिष्टप्रत्यक्षसामग्रीसत्त्वेऽन्यथानुपस्था
र्पनादिभेदेनविशिष्यवक्तव्येतिनानुपपत्तिलेशोपि।एवंप्रत्यक्षेच्छाभावकाले
अनुमित्सादशायामनुमितिसामग्रीसत्त्वेप्रत्यक्षसामग्रीबलात्प्रत्यक्षापत्तिवा
रणायसमानविषयकप्रत्यक्षंप्रतिसमानविषयकप्रत्यक्षेच्छाभावविशिष्टानुमि
त्साविशिष्टानुमितिसामग्र्याअपिस्वातंत्र्येणप्रतिबंधकत्वंकल्पनीयमितिना
नुपपत्तिः।एवंसमानविषयकानुमितिंप्रतिसमानविषयकत्वाद्यसामग्र्यादेरपि

सा० वा० प्रतिबंधकत्वं बोध्यं। भिन्नविषयेप्रत्यक्षसामग्रीदशायामनुमितिसामग्रीकालेऽनुमिति
रेवोत्पद्यते न प्रत्यक्षं तदुत्तरमनुमिनोमीत्यनुव्यवसायात् तत्र प्रत्यक्षं प्रति अनुमिति
सामग्र्याः प्रतिबंधकत्वं कल्पनीयं। न चैतादृशानुव्यवसाय एवासिद्ध इति भिन्न
विषये प्रत्यक्षं प्रति अनुमितिसामग्रीप्रतिबंधकत्वकल्पनं निर्युक्तिकमिति वाच्यं।
तथा सति वह्निव्याप्यधूमवान्पर्वत इत्यादिपरामर्शघटितानुमितिसामग्रीकाले
तदुत्तरं तादृशपरामर्शप्रत्यक्षोदयात् अनुमितिरित्यापत्तिस्स्यात् तत्र प्रत्यक्षं प्रति
अनुमितिसामग्र्याः प्रतिबंधकत्वकल्पनमावश्यकं। तच्च सामान्यतः प्रत्यक्षत्वावच्छि
न्नं प्रति अनुमितिसामग्रीत्वेन न प्रतिबंधकता समानविषयेऽनुमितिसामग्रीका

क्षप्रत्यक्षानुत्पत्तिप्रसंगात्। नापिवन्हिभिन्नविषयकप्रत्यक्षंप्रतिवन्ह्यनुमितिसामग्रीत्वे
नप्रतिबंधकत्वंवन्ह्यनुमितिसामग्रीकालेप्युघटपटादिप्रत्यक्षसामग्रीसत्वेसत्यांच
घटपटादिप्रत्यक्षेछायांघटपटादिप्रत्यक्षस्योत्पत्यातत्व्यभिचारवारणायवन्ह्य
नुमितिसामग्रीप्रतिबंधकतावछेदककोटौप्रत्यक्षेछायाउत्तेजकत्वमवश्यंस्वीक
रणीयं। तत्रघटप्रत्यक्षेछाभावपटप्रत्यक्षेछाभावादिघटितकूटस्यैकत्वानिवे
शेपटप्रत्यक्षेछासामग्र्यभावदशायांसत्यांचपटप्रत्यक्षेछायांविरोधिसामग्री
कालेघटादिप्रत्यक्षापत्तेः। तदापटप्रत्यक्षेछाभावासत्वेनपटप्रत्यक्षेछाभावघ
टितकूटविशिष्टवन्ह्यनुमितिसामग्र्यभावसत्वात्। किंतुघटप्रत्यक्षंप्रतिघटप्र

सा० वा० कृत्यस्येच्छाभावविशिष्टवन्ह्यनुमितिसामग्रीत्वेनादिना विशिष्य प्रतिबंधक

११ भावः स्वीकरणीयः। ननु तथापि वन्ह्यनुमितिसामग्रीकाले घटस्पार्शनं मे जायता

मितीच्छासत्वे घटचाक्षुषसामग्रीसत्वात् घटचाक्षुषं स्यादिति वाच्यं। घटत्वप्रका

रत्वनिरूपितघटविशेष्यताशालिप्रत्यक्षं प्रति घटत्वप्रकारकघटविशेष्यक

चाक्षुषविषयकेच्छाभावविशिष्टवन्ह्यनुमितिसामग्रीत्वादिना प्रतिबंधकत्वस्य

कल्पनीयत्वात्। एवं घटस्पार्शनं प्रति घटस्पार्शनविषयकेच्छाविरहविशिष्टव

न्ह्यनुमितिसामग्रीत्वादिना प्रतिबंधकत्वांतरं बोध्यमिति नानुपपत्तिः। ननु त

थापि वन्ह्यनुमितिसामग्रीसत्वे यत्किंचिज्ज्ञानं जायतामितीच्छासत्वे घटादिचा

हुषाऽपत्तिरितिवाच्यं। घटत्वप्रकारकत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपिता या घविशेष्यकत्वनिष्ठा
प्रकारतातद्भिन्नाकिंचिद्विशेष्यकत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपितत्वे सति घटत्वप्रकारकत्वावच्छि
न्नघटविशेष्यकत्वनिष्ठप्रकारतानिरूपिता या चाहुषविशेष्यता तच्छालीच्छात्वेन वोत्ते
जकत्वं स्वीकरणीयं। उपदर्शितेच्छायास्तु यादृशविषयकत्वाभावान्न दोषः। नन्वेवं वह्न्यनु
मितिसामग्रीकाले चाहुषं जायतामितीच्छासत्वेऽपि घटचाहुषानुपपत्तिः। तादृशेच्छा
यास्तु यादृशविषयकत्वाभावेन तादृशविषयताशालीच्छाविरहविशिष्टवह्न्यनुमितिसा
मग्र्यासत्वादितिवाच्यं। तादृशेच्छाया अपि अनुमित्यवृत्तिधर्मनिष्ठप्रकारतानिरूपि
तासत्ता या किंचित्प्रकारकत्वप्रकारतानिरूपितचाहुषविशेष्यता तच्छालीच्छात्वेन सा
तंत्र्येणोत्ते[illegible]ता हुषं[illegible]। एवमादृशेच्छाया अपि वारणीयेच्छाव्यावृत्ततद्रूपेणोत्तेजक

सा०वा० त्वंसुधीभिर्विभाव्यं। नन्वेवमपि वन्ह्यनुमित्साविशिष्टवन्ह्यनुमितिसामग्रीकाले घटा
दिचाक्षुषेच्छासत्त्वे घट[illegible]चाक्षुषापत्तिः। नन्वप्रतिबंधकतावच्छेदककोटौ घटादिचाक्षुषे
12 च्छायां वन्ह्यनुमितिविषयके च्छायात्वे तेजकत्वस्वीकरणीयामे[illegible]वात्। विशेष्यविशे
षणभावे विनिगमनाविरहेण प्रतिबध्यप्रतिबंधकभावद्वयस्य प्रतिबंधकतावच्छेद
कगौरवस्य चापत्य महागौरवप्रसंगादिति चेत्[illegible]न्न। वन्हिभिन्नविषयकानुमि
त्यन्यज्ञानत्वावच्छिन्नं प्रति वन्ह्यनुमित्साविशिष्टव[illegible]नुमितिसामग्र्याः प्रतिबं
धकत्वान्न प्रत्यक्षापत्तिरिति। अत्र वन्ह्यनु[illegible]त्साविशिष्टवन्ह्यनुमितिसामग्रीकाले
पि वन्हिप्रत्यक्षेच्छाविशिष्टवन्हिप्रत्यक्षसामग्रीबलाद्वन्हिप्रत्यक्षोपपत्तये प्रतिबध्य
तावच्छेदककोटौ वन्हिभिन्नविषयकत्वनिवेशः। ननु पर्वतो वन्हिमानिति प्रत्यक्षस्या

पिवन्हिभिन्नवन्हित्वादिविषयकत्वात्तदनुमितित्वाविशिष्टानुमितिसामग्यभावस्यका
र्यतावच्छेदकाक्रांतत्वात्तव्यभिचारदुरुद्धर एवेतिचेन्नावन्हित्वावच्छिन्नप्रकारता
निरूपितपर्वतत्वावच्छिन्नाविशेष्यताभिन्नमुख्यविशेष्यताकत्वमात्रवन्हिभिन्नवि
षयकत्वं तथा पर्वतोवन्हिमानितिप्र[illegible] मुख्यविशेष्यत्वाभावान्न [illegible]
मुख्यविशेष्यत्वप्रकारताभिन्नविषय[illegible] [illegible]दौ निर्विकल्पदशायां संग्रहः
अनुमित्साविरहविशिष्टानुमितिसामग्रीकालेचवन्हित्वादौ निर्विकल्पकस्याने
गीकारेणानुपपत्त्यभावात् नचतत्र [illegible] मित्साविरहविशिष्टाभि[illegible] सामग्री
कालेपर्वतोवन्हिमानिति [illegible] नीलमा[illegible] वन्हिनिष्ठलौकिकविषयता

सा०वृ०

१२

निरूपितपर्वतत्वविशेष्यताभिन्नमुख्यविशेष्यतायां निवेशे च पर्वतो वन्हिमानिति
शाब्दबोधे व्यभिचारवारणस्याशावादयुक्तत्वादित्यपि केचित् तथापि [illegible] दीत[illegible]नं प्रति
अनुमितसाविशिष्टानुमितिसामग्र्याः स्वातंत्र्येण [illegible] बं [illegible] सा [illegible]
यत्वादिति । यत्तु पर्वतो [illegible] तद्दोकिक [illegible] व्यभिचारवा[illegible]
साविशिष्टानुमितिसामग्रीप्र[illegible] तावच्छे[illegible] पर्वतत्वावच्छिन्ना[illegible]
तानिरूपितवन्हित्वा[illegible]च्छिन्नप्रकारताभिन्नज्ञानत्वं वक्तव्यं [illegible]
न्यत्वमपि न [illegible] च्छेदककोटौ [illegible] वेश्यतेवह्न्यनुमितसाविशिष्ट
न्यनुमितिसामग्रीकाले घटानुमितिसामग्र्यासत्त्वे [illegible] न्हे घये स

यद्विषयकसमूहालंबनानुमित्यनुदयात्तस्यास्तादृशसामग्र्यभावकार्यतावच्छे
दकानाक्रांतत्वेन व्यभिचारानवकाशात् । इदमेव पूर्वमतापेक्षयाऽस्मिन्मते
[illegible]मिति । न च तथाविधानुमितिसामग्रीकाले वह्नि प्रत्यक्षेच्छाविरहे
वह्निप्रत्यक्षसामग्रीकाले घटप्रत्यक्षसामग्रीकाले घटप्रत्यक्षसामग्रीसत्त्वा
यां तदुत्तरं पर्वतो वह्निमान् घटवांश्चेति समूहालंबनात्मकप्रत्यक्षापत्तिरि
ति वाच्यं । तदाऽनुमित्यनुदयेन ज्ञानद्वययौगपद्याभावात्तथाविधप्रत्यक्षो
त्पत्ताविरोधापत्तेः । तदसत् । अनुमित्साविरहविशिष्टानुमितिसामग्र्यभावदशायां
पर्वतो वह्निमान् घटवांश्चेति समूहालंबनात्मकप्रत्यक्षसामग्रीसत्त्वेन तु

सा०दी० तरं विरोधसामग्र्यभावरूपकारणबलात्पर्वतत्वावच्छिन्नविशेष्यतानिरूपितव
१५ ह्नित्वा[illegible]च्छिन्नप्रकारताभिन्नत्यज्ञानत्वावच्छिन्नापत्तेर्दु[illegible]त्वात् । नचतथाविधवि
धेयविषयताभिन्नज्ञानत्वावच्छिन्नं । तेन वन्ह्यादि[illegible]रपि [illegible] ध
[illegible]कल्पनीयमितिवाच्यं । तादृशा[illegible]प्रतिबंधकाभावक[illegible] गौर
वात् । केचित्तु । पर्वत[illegible]विशेष्यतानिरूपितव[illegible]त्वावच्छिन्नविधेय
ताभिन्नविधेयतायाएवानुमितिसाक्षि[illegible]नुमितिसाम[illegible]ध्यतावच्छे
दकत्वमुपेयतां । विधेयत्वं वा [illegible]तावच्छेदकत्वात् । तद्धित्व[illegible]
ह्यादिसाधारणमतान[illegible]त्याहुः । तदसत् । प्रत्यक्षसाधारण्यां वन्हि
त्वविषयतायां प्रमाणाभावात् । एववन्ह्यनुमितिसामग्र्यां कालघटादि प्र

त्यक्षेच्छाविशिष्टघ. टादिप्रत्यक्षसामग्र्यादशायामनुमित्युत्[illegible]ऽनुमितिं [illegible]प्रति
धावधा[illegible]विरहविशिष्टप्रत्यक्षेच्छाविशिष्टप्र[illegible]ऽपिप्रतिबंधकत्व
कल्पनीयं। एवमिन्[illegible]विषयेशाब्दसामग्रीसत्वे प्रत्य[illegible]ानुत्पादाद्वि[illegible]विषयकप्रत्यक्षं
प्रतितथाविधप्रत्यक्षेच्छाभाववद्विशिष्टशाब्दबोधसामग्र्या अपिप्रतिबंधकत्वंकल्पनी
यं। एवमन्यत्रापिबोध्यं। केचित्तु।स[illegible]विषयेऽपिप्रत्यक्षसामग्र्[illegible]पेक्षयाऽनुमिति
सा[illegible]ग्र्याः बलवत्वमुपेयते। नन्वतथा[illegible]तु तरं साक्षात्कारित्व[illegible]त्रेरि
तिवाच्यं। तादृशसा[illegible]द्वितीय. क्षणेऽनुमित्युत्पादोऽसिद्धसत्वेत तदुत्तरमनुमि
त्यंतर[illegible]दासंभवेनप्रत्यक्षोत्पादस्तृतीयक्षणे साक्षात्कारित्वग्रहोपपत्तेः। न
चैवं क्षणैकापत्तापप्रसंग इतिवाच्यं। लाघवसंभवेन क्षणैकापत्तापत्त्या[illegible]स्याय्य

साम॰टी॰ त्वात् । लाघवं चाभिन्नविषयस्थलीयक्लृप्तप्रत्यक्षानुमितिसामग्र्योः प्रतिबध्यप्र

१५ तिबंधकभावे निर्वाहेऽनुमितिं प्रतिप्रत्यक्षसामग्र्या अतिरिक्तप्रतिबध्यप्रतिबंध

कत्वाकल्पनं । नन्वभिन्नविषयस्थलीयानुमितिप्रतिबंधकतायां इच्छायाउ

त्तेजकत्वानुरोधेन तत्रापि बध्य । विर. धं तिवेऽप्येव प्र । तद्बध्यप्रतिबंधकभावः क॰

ल्पनीयः । अन्यथा पूर्वोपदर्शितानुम[illegible]तेः । तथा च पर्वतो वन्हिमानिति प्रत्यक्षं प्रति

तथाविधप्रत्यक्षेच्छाभावविशिष्टवन्ह्यनुमितिसामग्र्याः प्रतिबंधकत्वं स्वचाद्भिः क

ल्पनीयं स्याद्वाति[illegible]थाविधाऽनुमिति[illegible] । तत्र पाविधानुमित्साविरहवि

[illegible]शिष्टा[illegible]प्रत्यक्षसामग्र्याः प्रति[illegible]धकत्वं कल्पनीयमिति कृतलाघवावका

साध्यतिव्व॰ ।तिन्नविषयेवन्ह्यनुमित्साविशिष्टवन्ह्यनुमितिसामग्री सत्व[illegible]प्रत्यक्षेछा
दिविशिष्टप्रत्यक्षसामग्र्याः स्वीकार्यत्वात् [illegible] मितिरेवास्त्विति तत्र धूमादि [illegible]विषयकप्रत्य
क्षत्वावच्छिन्नं प्रतिबन्हिभिन्नविषयकानुमितेः [illegible]च्छिन्नं प्रतिवावन्ह्यनुमि
त्साविशिष्टवन्ह्यनुमितिसामग्र्याः प्र[illegible]धकत्वं । एवं समम[illegible]षयेपा[illegible]प्रत्यक्षे
छादिविशिष्टप्रत्यक्षसामग्री काले ऽनुमित्सा[illegible] विशिष्टानुमितिसा[illegible]दशायां
मनुमित्यापत्तिवारणाय वन्ह्यनुमि[illegible] [illegible]प्रत्यक्षेछा[illegible] विशिष्टप्रत्यक्षसा
मग्रीप्रतिबंधकत्वमप्यपेक्षितं । इति दिशः कल्पनीयं । मन्मते च प्रत्यक्षत्वावच्छिन्नं
प्रत्यनुमिति[illegible] त्वावच्छिन्नं प्रतिबध्यऽनुमित्साविशिष्टानुमितिसामग्र्या

सा०वा० एकमेवप्रतिबंधकत्वं एवंप्रतिबध्यतावछेदककोटौवन्हिभिन्नविषयकत्वानिवे
१५ शानंचेति । लाघवंस्फुटतरमेव । नन्वत्रप्रतिबध्यतावछेदककोटौवन्हिभिन्न
विषयकत्वानिवेशेवन्ह्यनुमित्सा विशिष्टवन्ह्यनुमितिसामग्रीकालेऽवान्हेशा
ब्दबोधेछाविरहेवान्हेशाब्दबोधसा यादृशायांवान्हेशाब्दबोधोस्त्यातत्र
व्यभिचारवारणम [illegible] वतिवाच्यं । समाने विषयेऽनुमितिसामग्र्यपक्षया
प्रत्यक्षसामग्र्याः बलवत्त्वाद्बाधसामग्र्या अपि दुर्बलत्वोपगमेनानुमित्साविशि
ष्टानुमितिसामग्रीदशायां [illegible] न्हेशाब्दबोधेछाविरहेवन्हिशाब्दबोधसा
मग्रीतोपिनवान्हेशाब्दबोधः तत्र व्यभिचारवारणार्थंसामग्रीप्रति

बध्यतावच्छेदककोटौ वह्निभिन्नविषयत्वनिवेशनमावश्यकं । अथ प्रतिबध्यतावच्छे
दककोटौ वह्निभिन्नविषयकत्वानिवेशनप्रयुक्त [illegible] धूमसंभवेपि वह्न्यनुमिति
प्रति [illegible] प्रत्यक्षेच्छाविशिष्टवह्निप्रत्यक्षसामग्र्याः प्रतिबंधकत्वकल्पनप्रयु
क्तलाघवसंभवद्युक्ति [illegible] विषये शाब्दबोधसामग्र्यपे [illegible]
[illegible] प्रबलत्वे [illegible] शाब्दप्रत्यक्षे [illegible] विशिष्टप्रत्यक्षसामग्रीकाले शाब्दबोधे
च्छाविशिष्टशाब्दबोधसामग्र्या बलवत्त्वाच्छाब्दबोधापत्तिवारणाय पर्वतो वह्निमानि
ति शाब्दबुद्धिं प्रति वह्निप्रत्यक्षेच्छाविशिष्टप्रत्यक्षसामग्र्याः प्रतिबंधकत्वं कल्प
नीयं तत्रापि त्वानुमित्यादिसाधारणप्रत्यक्षान्यवह्निविषयकज्ञानत्वस्य प्रति

सा० वा० बध्यतावछेदकत्वेकल्पनेनसिद्धांतिभिरपिवन्ह्यनुमितिं प्रति वन्हिप्रत्यक्षेछा

१५ विशिष्टप्रत्यक्षसामाग्र्यास्स्वातंत्र्येणप्रतिबंधकत्वंकल्प्यतइतिकथंभवन्मतेला

घवावकाशइतिचेन्न। तत्रप्रत्यक्षान्यत्वाविशिष्टज्ञानत्वस्यप्रत्यक्षेछाविशिष्टप्र

त्यक्षसामग्र्याःप्रतिबध्यतावछेदकत्वेप्रत्यक्षान्यत्वस्य। त्वयोर्विशेष्यविशेष्य

भावेविनिगमनाविरहेण [illegible] बध्यता [illegible] हुत्याल्लाघवात्। वैतावतान्हिमा

नितिशाब्द [illegible] प्रत्यक्षेछाविशिष्टप्रत्यक्षसामग्र्याःप्रतिबध्यतावछे

दकमुपेयते। तथाचसिद्धांतिमते [illegible] प्रतिपातपर्वे

तोवन्हिमानितिप्रत्यक्षेछाविशिष्टप्रत्यक्षसामग्र्याःस्वातंत्र्येणप्रतिबंधक

त्वकल्पनेगौरवंदुःष्परिहरमेव।वस्तुतस्तु।समानविषयेप्रत्यक्षसामग्र्य
पेक्षयाऽनुमितिसामग्र्याःबलवत्त्वस्वी[illegible]र्णांमतसमा[illegible]विषयेप्रत्यक्षसा
मग्र्यपेक्षयाशा[illegible]बोधसामग्र्याअपि[illegible]बलवत्त्वस्वीकार।[illegible]ोपदर्शितरीत्या
क्षुमेनानिर्वाहप्रसंगतुसारं।एतेन।पदर्शितविरोधः मनाविरुद्धेणप्रतिबध्य
प्रतिबंधकभावबाहुल्यास्[illegible]न्यत्वविशि[illegible]सामग्र्याः
प्रतिबध्यतावच्छेदककल्पनासंभवेपिपर्वतोविशेष्यकवह्निप्रकारकपरोक्ष
त्वस्यैवशाब्दसामग्र्याःप्रतिबध्यतावच्छेदकत्वोपगमेनैवसिद्धांतिमतेगौ

सा०चा० स्वासंभवात् । नन्वेवं घटो घटत्वजातौ मानाभावः । एतत्सामग्रीप्रत्यक्षप्रतिबध्यता

१८ वच्छेदककोटौ प्रविष्टतया ताद्दशजातिकल्पने च गौरवमिति वाच्यं । पर्वतो व

ह्निमानित्यादिबाधप्रतिबध्यता [illegible] कोटौ प्रविष्टत्वेन क्लृप्तस्य

ताद्दशानुमितित्वविशेष्यस्य प्रत्यक्षत्वप्रतिब [illegible] उपगमे बाधकाभा

वादित्यपास्तं । नन्वेवं [illegible] यत्र [illegible] पक्षतया शाब्दबोधसाम

ग्र्याः [illegible] क्षसामग्रीकाले निशाब्दबोध

विशिष्टशाब्दबोधनाश [illegible] काले पि शाब्दबोधोदयान्न ताद्दशजातिविशेषमे

तेभावः प्रतिबध्यप्रतिबन्धकभावकल्पनमपि सिद्ध्यति निमत्तेनुत कल्पने गौर ॥१८॥

वादिति वदंति । तदत्यंतमनुपपन्नं यस्मेव । तथा हि । [illegible]न्नविषये घटादिप्रत्यक्षे
च्छाविशिष्टतत्प्रत्यक्षसामग्रीद[illegible]ायीपर्वतो [illegible]शेष्यकवा [illegible] प्रकारकंज्ञानं
न्ययतामिसनुमिति विषयकेच्छाकालीनानुमितिसामग्री [illegible]स्तं
घटादिप्रत्यक्षानुपपत्त्यैव वह्नि[illegible]न्नविषयकप्रत्यक्षत्वावच्छिन्नं प्रतितया
विध्यनुमित्यन्यज्ञानत्वा[illegible]च्छिन्नं । [illegible]वह्न्यनुमिति विषयिणीयाच्छ । तद्वि
शिष्टवह्न्यनुमितिसामग्रीत्वेन [illegible]तिबंधकत्वकल्पनस्यावश्यकत्वात् । न
च तत्प्रतिबध्यतावच्छेदककोटौ स्वविषयीभिन्नवह्निभिन्न । [illegible]षयकत्वानिवे

सा०वा० शेषप्रयोजनाभाव इतिवाच्यं । तत्र तदनिवेशे पर्वतो वह्निमानिति प्रत्यक्षेच्छावि
१९ शिष्टप्रत्यक्षसामग्रीकाले पर्वतो वह्निज्ञानं जायतामित्यनुमितिविषयके
च्छाविशिष्टतदनुमितिसामग्र्यादशायां पर्वतो वह्निमानिति प्रत्यक्षाऽनु
त्पत्यापत्तिः तन्निवेशे पत्तिः । यत्र सामग्रीमपेक्ष्य स्वभावे बलवतीय
स्य सामग्री तत्र [illegible] धर्म [illegible] तद्विषयकेच्छासत्वे तत्र
सिद्धिपरामर्शतादृशेच्छाकाले ऽनुमितेरनुत्पत्या प्रत्यक्षोत्पादने पर्व
[illegible] निति प्रत्यक्षोत्पत्ताविशेषप्रत्यक्षसंभवात् । एवंच वह्निप्रत्यक्षे
नु

चपूर्वपक्षिमतेपिवन्ह्यादिप्रत्यक्षेच्छाविशिष्टवन्ह्यादिप्रत्यक्षसामग्र्यां[illegible]
वन्ह्याद्यनुमितिंप्रतिवन्ह्याद्यनुमि[illegible] विशिष्टवन्ह्यादि
नुमितिवारणायवन्ह्याद्यनुमितिंप्रतिवन्ह्याद्यनुमितिसा
प्रत्यक्षसामग्र्याःप्रतिबंधकत्वकल्पनेनानुमितिसा
प्रत्यक्षेच्छाविशिष्ट[illegible]न्ह्यादिप्रत्यक्षसामग्र्याः विनिगमनाविरहेणप्रत्यक्षसा
मान्यप्रत्यक्षेच्छायाविशेष्यविशेषणभावे प्रतिबंधकतावच्छेदक
सामग्र्याःप्रतिबंधकताद्वयस्य तथा केवलानवच्छिन्नप्रयुक्तप्रतिबंधकतावच्छेदक
[illegible]रस्याधिक्यात्तुल्यमिति वाच्यं। प्रत्यक्षसामग्र्यपेक्षया ऽनुमितिसामग्र्याः
बाधाभावतदभावव्याप्यवत्तानिर्णयाभावादिघटितत्वेन गुरुतया प्रत्यक्षेच्छा
भावानुमितित्वेन पविशिष्टायास्तस्याःप्रतिबंधकतावच्छेदकशरीरस्यानुमि

मा॰ बा॰ स्साभावप्रत्यक्षेच्छादि॰ मोर्वाधोक्षप्रत्यक्षसामग्र्याः निबंधकतावच्छेदकापेक्षया
११ गुरुतरं गुरुत्वेन तुल्यताभावात् । नन्वलौकिकप्रत्यक्षे प्रतिबंधकतादिन्द्रियजन्य
बाधकत्वेऽपि तर्वं च कतंप्रत्यक्षसामग्र्या अपि बाधाभाव [illegible] लाघवान्नवकाशः
पूर्वपक्षिमतं निवार्य । बाधकालीनलौकिकप्रत्यक्षसामग्रीकाले बाधवुद्धेः
प्रतिबंधकत्व[illegible]वन्ह्याद[illegible]मितेरप्यनुदयेन व्यभिचाराभावात् । सर्वत्रानुमि
तिप्रत्यक्ष[illegible]मग्र्याः प्रतिबंधकतावच्छेदककोटौ बाधाभावस्य निवेशोऽप्रयोजना
भावात् इति चेन्न । समानविषयेवन्ह्यादिप्रत्यक्षेच्छाविरहविशिष्टवन्ह्याद
अनुमितिसामग्र्या अननुगतेच्छाभावकूटाननुगतेच्छाभावविशिष्टेति

ध्यभावघटितात् प्रतिबंधकत्वमावश्यकं पू[illegible]णादात्वं ।अन्यथासिद्धिका
लेपरामर्शादे[illegible]रितेरानुमितिकारणत्वस[illegible]हेतुत्वतन्[illegible]ते वह्निप्रत्यक्षानुत्पत्त्या
पत्तेः।तथाचानुगतेच्छाभाव[illegible]रनुगतेच्छाभावविशिष्टसिद्धेर्नांपरस्य
रविरोध्यविशेषणत्वा[illegible]पिनिगमनाविर[illegible]णानंतसामग्रीप्रतिबंध्य
[illegible]प्रतिबंधकताभावबाहुल्यप्रयुक्तगौरवस्य पूर्वपक्षिमतेदुरुद्धरत्वात्।सिद्धांति
मतेतुमत्यसेच्छाविरह[illegible]विशिष्टानुमितित्वं।विशिष्टानुमितिसा[illegible]ग्रीप्रति
बंधक[illegible]च्छेदककोटौतथाविधसिध्यभावनिवेशोपयोजनाभावात्[illegible]
अनुमितौ।विशिष्टानुमितिसामग्रीदशायांसिद्धिकाले।नु[illegible]

सा०वा० तेरेवोत्पत्याप्रत्यक्षानुदयेनव्यभिचाराभावान्नोपदर्शितविशेष्यविरहप्र
२२ प्रभावेविनिगमनाविरहेणप्रतिबध्यप्र[illegible]बंधकभावबाहुल्यमितिसि
द्धांतिमतमेवसर्वसंमतमाभाति। एवंसमानविषयेभि[illegible]च्छा[illegible]येवास्या
र्शनसामग्रीद्वयोर्यांचाक्षुषसामग्रीसत्वेचाक्षुषप्रत्यक्षेवोत्पा[illegible]ः। तदुत्तरं
प्रत्यभितानुत्पदसायत्। ततश्च[illegible]तं[illegible]स्पार्शनंप्रतिस्पार्श[illegible]च्छाविर[illegible]वि
शिष्टचाक्षुषसामग्र्याःप्रतिबंधकत्वंकल्पनीयं। अथकेनरूपेणतयोः
प्रतिबध्यप्रतिबंधकभावः। नतावत्स्पार्शनत्वावच्छिन्नंप्रतिस्पार्शनेच्छा

विरहविशिष्टचाक्षुषसामग्रीत्वेन घटचाक्षुषत्वावच्छिन्नं प्रति कारणत्वे घटस्पार्शनसाम
ग्रीकाले घटस्पार्शनेच्छासत्वे सत्यां च घटस्पार्शनं [illegible] छायां घटस्पार्श
नापत्तेः नापि [illegible] स्पार्शनं प्रति घटादिस्पार्शनेच्छा [illegible] केच्छाविरहवि
शिष्टचाक्षुषसामग्रीत्वेन प्रतिबध्यप्रतिबंधकभावः घटचाक्षुषसामग्री
[illegible] सामग्री [illegible] यां घटज्ञानं जायता[मि]तीच्छासत्वे घटस्पार्शना
पत्तेः न च एषापत्तिः [illegible] वतो बलवतीयं सामग्री [illegible] तो [illegible] पयेकेच्छासत्वे
तस्यैवोत्पाद नियमात् न च तथापि घटस्पार्शनं [illegible] स्पार्शनं घटस्पार्श
नप्रकारकेच्छाविरहविशिष्टचाक्षुषसामग्रीत्वेन प्रतिबंधकत्व [illegible]

सा०वा० श्रोत्रदोषरनिवाच्यं। तथास्मि[illegible] परत्वा[illegible] सामय्यां[illegible] घटस्पार्शनिता[illegible]
२२ श्रोत्रत्वे [illegible] ज्ञानं जायतामिति छासत्वे [illegible] स्पार्श[illegible] उपपत्तिरिति चिन्मै
यं। [illegible] यादिस्पार्शनप्रा[illegible] दिस्पार्शनस्वप्रकारकेच्छाविर[illegible]विशे
षवाहिचाक्षुषसा[illegible] निप्रतिध[illegible]दिस्पार्शन विष
यकेच्छाविर[illegible] षसामग्र[illegible] पिप्रा[illegible] बंधकत्वे[illegible] त्यनो
यं। चाक्षुषसामग्री[illegible]तरूपादिविशिष्टविजातीयसंबंधा[illegible]रूपाबेत्रि दि
[illegible]न्वस्वाश्रयसमवेतत्वसंबंधेन। एवं चाक्षुषसामग्र्याभापि स्वसमवा
यि[illegible]पितापदार्थेति परंपरासंबंधाव[illegible]तित्वरूपपरंपरा

संबंधावछिन्नप्रति[redacted]ताकस्पार्शनिष्ठाभावस्यवैशिष्ट्यंदैशिकविशेष
णताविशेषसंबंधेन [redacted] नुपपत्तिलेशोपि। अथवास्पा
र्शनत्वावछिन्नप्रतियोगि स्पार्शननिष्ठवि[redacted]यतास
बंधा[redacted]परासंबंधावछिन्नप्रतियो
गिताकस्पार्श[redacted]त्वप्रकारकेछाविरहविशिष्टत्वाच्चाक्षुषसायोगे नै
कां। अपरंचस्पार्शनप्रतिबंधकचाक्षुषसाग्रीविशिष्टस्वी स्पार्शननिष्ठ ष्ठं
विश[redacted]तानिरू[redacted]यतासंबंधावछिन्नप्रकारतारूपपरंप

सा॰ वा॰ तासंबंधावच्छिन्नप्रतियोगिताकस्पार्शनविषयकेच्छाभावत्वेनापिप्रति
२४ बंधकत्वकल्पने. यं। नातावच्छेदकभेदेनानंतप्रतिबंध्य [illegible] कबाहु
ल्यापत्तिः। स्पार्शनेच्छाभावे बाहुल्याभावाद्वैशिष्ट्यं [illegible] कालिकादि
संबंधेन। तत्तद्रूपावच्छिन्नादेर्निवर्त्यकार्यकारणभावकल्पने ऽप्यनु
पपत्तिः। [illegible] प्रतिबध्यः [illegible] बंधकाभावे प्रतिबध्यतावच्छेदकसं
बंधो विषयत्व [illegible] कतावच्छेदकसंबंधः समवायः। तत्तत्पुरुषी
यत्वादिकं निवेश्य प्रतिबध्यप्रतिबंधकभावकल्पना च न नानुपपत्तिः

द्वितीयप्रतिबध्यप्रतिबंध[illegible]पि । विषयत्वेप्रतिबध्यतावच्छेदकसंबंधः प्र
तिबंधकतावच्छेदकसंबंधो विशेषणताविशेषः । एवं चाक्षुषे [illegible]
चाक्षुषेसामान्यो कालिकसंबंधेन प्रतिबध्यता दिश्चाक्षुषे [illegible] केछाविशि
ष्टपर्यादिश्चाक्षुषे [illegible] बंधकत्वं कल्प्यनीयं । अपूर्वातत्वापि
विषयम[illegible]स्याशंन्नावच्छिन्नपा चाक्षुषानिष्ठविशेष्यतासंबं
निरूपितत्व विषयतासंबंधावच्छि[illegible]श्रयसमवेतत्वस्वसमवा
यिनिरूपितोपदर्शितस्वाश्रयपाप्रत चाक्षुषसंयु[illegible]परंपरा
संबंधावच्छिन्नत्वाभावो विषयसंबंधेन चाक्षुषत्वप्रकारकेछाविशि

सा॰का॰ एवाक्षुषसामग्री प्रतिबंधिका। [illegible]तिबंध्यतावछेदकः संबंधः समवायः प्रति
बंधकतावछेदकः। बंधः स्वाश्रयाश्रयत्व[illegible]ः संयुक्तमनःप्रतियोगिकविजा
२५ तीयसंयोगवत्व[illegible] परंपरा। संबंधेन। न[illegible]विषयस्य[illegible]भेदेन
वाप्रति[illegible]ध्यप्रति[illegible]बंधकतानुल्य। एवं स्पार्शनसावच्छि[illegible]चा
क्षुष[illegible]विषयकेछाविशिष्ट[illegible]चाक्षुषसामग्र्याः [illegible]प्रति[illegible]बंधकतावोध्या॥
[illegible]विशिष्टचाक्षुषविषयकछाविशेषश्चाक्षुषसामग्रीकाले
स्पार्शनेछायां स्पार्शनापत्तिः। [illegible] चाक्षुषसामग्र्याश्चाक्षुषविषय
[illegible]केछावैशिष्ट्यं च स्वीय [illegible] [illegible]प्रत्यक्षविषय

तासंबंधाप्रकारताश्रयीभूतत्वक्संयोगाधसावत्सम[illegible]वेतत्वस्वसमवायि
निरूपितोपदर्शितपरंपरासं[illegible]धावछिन्नश्रोत्रे [illegible]संबंधेनानिवेशा
नीयं।नातोस्मान्न चरतानेजायतां घटस्पार्शनं ज्ञा[illegible]तामितीछासत्वे
घटचाक्षुषसामग्रीतत्स्पार्शनानुपपत्तिः।नन्वेक[illegible]रूप[illegible]चाक्षुषेछा
सत्वे पुरुषांतरस्य[illegible]क्षुषसामग्रीकाले स्पार्शनेछाविरहेऽपि स्पार्शनसा
मग्रीदशायां स्पार्शनानुपपत्तिः॥अत्रापि प्रतिबंधकतावच्छेदकसंबंध उप
दर्शितपरंपरासंबंधावच्छिन्नत्वरूपः॥ प्रतिबध्यतावच्छेदकसंबंधः समवा
यः।नातः प्रतिबध्यप्रतिबंधकभावबुद्धिरिति [illegible]दादिस्पार्शनं छा।

विशिष्टघटादिचाक्षुषं प्रति घटादिचाक्षुषेच्छाविशिष्टस्पार्शनसामग्र्या अपि प्रतिबंध
कत्वं बोध्यं। अत्रापि समानविषयभिन्नविषयभेदेन विशेषणं निवेश्य प्रतिबध्यप्र
२८ तिबंधकभावद्वयं। विषयमनिवेश्य वा प्रतिबध्यप्रतिबंधभावद्वयं सूक्ष्मप्रति
भिर्विभाव्यकल्पनीयं केचित्तु। चाक्षुषसामसामग्रीकाले स्पार्शनसामग्री
दशायां सर्वत्र स्पार्शनमेवोत्पद्यते न तु चाक्षुषं चाक्षुषसामग्र्या आलोकचक्षुःसं
योगादिघटितायास्त्वक्संयोगादिघटितस्पार्शनसामग्र्यामपेक्ष्य गुरुत्वेन लघुभू
तायाः स्पार्शनसामग्र्याश्चाक्षुषं प्रतिबंधकत्वकल्पनेन लाघवसंभवादित्याहुस्त
दसत् तथा सति चाक्षुषेच्छाविशिष्टचाक्षुषसामग्रीकाले स्पार्शनेच्छाभावदशायां

स्पार्शनापत्तिवारणाय स्पार्शनं प्रति स्पार्शनेच्छाविरहविशिष्टचाक्षुषेच्छाविशि
ष्टचाक्षुषसामग्र्या आलोकादिघटितत्वेन गुरुभूतायाः प्रतिबंधकत्वकल्पने स्पा
र्शनेच्छाभावचाक्षुषयोर्विशेष्यविशेषणभावे विनिगमनाविरहेण प्रतिबध्यप्र
तिबंधकभावाधिक्यं प्रतिबंधकतावच्छेदकशरीरगौरवं दुष्परिहरमेव॥
सिद्धांतिमते तु स्पार्शनेच्छाभावचाक्षुषेच्छायोर्विभिन्ना प्रतिबंधकतावच्छेदकको
टौ निवेशेन एकत्रानिवेशेन न प्रतिबंधकतावच्छेदकशरीरगौरवमिति॥ नं च सि
द्धांतिमतेपि स्पार्शनेच्छाविशिष्टस्पार्शनसामग्रीकाले चाक्षुषेच्छाभावदशा
यां चाक्षुषापत्तिवारणाय चाक्षुषं प्रति चाक्षुषेच्छाविरहविशिष्ट

सा०वा० स्पार्शनेछाविशिष्टस्पार्शनेछायाविशिष्टस्पार्शन। सामग्र्याः प्रतिबं
२७ धकत्वकल्पनायां। तथाचतत्त्वाक्षुषेछाभावस्पार्शनेछयोरेकत्रानि
वेशाविशेष्यविशेषणभावेविनिगमनाविरहे [illegible] प्रतिबध्यप्रतिबं
धकभावाधिक्यंप्रति [illegible] धकतावच्छेदकगौरवंतन्मते [illegible] पानमे
वेतिलाघव [illegible] वाच्यं। [illegible] स्पार्शनसा [illegible] ग्री
मपेक्ष्यचाक्षुषसामग्र्याःगुरुत्वेनस्पार्शनेछा [illegible] चाक्षुषेछा
मयविशिष्ट [illegible] सामग्रीप्रतिबंधकतावच्छेद [illegible] शरीरस्यचाक्षु
षेछाविर [illegible] स्पार्शनेछामयविशिष्टत्वघुस्पार्शनसाम

ऽपि प्रतिबंधकतावच्छेदकशरीरापेक्षया सुतरां गुरुत्वेन पूर्वं परिमितए
[illegible] रिन्द्रियजन्यत्वलघुत्वेन । किंच । विषयतासंबंधेन स्पार्शनं प्रति
त्वङ्मनोयोगस्य इंद्रियमनोयोग । विषयावच्छेदकतासंबंधेन
हेतुत्वमवश्यं कल्पनीयं । तथा चाक्षुष[illegible]त्वङ्मनोयोगा
दिघटितसामग्र्यादशायां विषयावच्छेदकतासंबंधेन त्वङ्मनोयोगान
भ्युपगमात् । तस्यातींद्रियत्वेन फलबलकल्प्य[illegible]वितदसावेन
स्पार्शनाभावोपपत्तेः । स्पार्शनं प्रति चाक्षुषसामग्र्याः प्रतिबंधक
त्वकल्पनं निर्युक्तिकमेव स्यादिति । तदसत् । विषयतासंबंधेन प्रत्यक्षं प्रत्य

सा०वा० वच्छेदकतासंबंधेनइंद्रियमनोयोगस्य हेतुत्वे प्रत्यक्षं प्रति विषयसंनि

२८ कर्षस्य हेतुतानापत्तिः। विषयसंनिकर्षेऽन्यदशायां विषयेऽवच्छेद

कतासंबंधेन इंद्रियमनोरूपोभयरूपकारणाभावाभ्युपगमेनैव

प्रत्यक्षापत्तिवारणसंभवादिति। विषयतासंबंधेन प्रत्यक्षं प्रति इंद्रि

यमनोयोगस्य आश्रयीभूतमनःप्रतियोगिकद्विजातीयसं

योगत्वरूपपरंपरासंबंधेन कारणत्वं कल्पनीयं। तथा च चा

क्षुषसामग्र्यां दशायां स्पार्शनसामग्रीकाले चाक्षुषोत्पत्त्य

र्थं अवश्यं चक्षुर्मनोयोगः स्वीकरणीयः॥

सा०वा० अन्यज्ञानत्वावच्छिन्नंप्रतित्वकुमनोयोगस्यहेतुतापाःक्लृप्तत्वादिति
तदाक्लृप्तकारणाभावेनस्पार्शनानुपपत्तेरनिर्वाहेस्पार्शनंप्रति
चाक्षुषसामग्र्याःप्रतिबंधकत्वकल्पनमावश्यकमेवेदितिकृ
॥ इतिश्रीरघुदेवभट्टाचार्यविरचितः सामग्रीविचारः समाप्तः
॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

२९

ताम श्रोर्मै चारः समाप्तः

स्वामिदीक्षित्